

LISTY
FILOLOGICKÉ
FOLIA
PHILOLOGICA

133/2010/3-4

Kabinet pro klasická studia, FLÚ AV ČR, v. v. i., Praha

Autor upustil od praxe připojit k publikaci rozsáhlou celkovou bibliografii a dal přednost podrobnému výčtu monografií, vztahujících se k dané postavě. Děje se tak samozřejmě výběrově, především u činitelů stěžejního významu, kdežto v jiných případech se údaj na literaturu přenáší odkazem na známějšího nebo důležitějšího současníka.

I. Lisový zdůrazňuje, že jeho záměrem nebylo encyklopedické a věcně vyčerpávající dílo o životě, činech a literární tvorbě vůdčích osobností; soudě podle způsobu zpracování mu šlo hlavně o jejich všeobecnou, věcně podloženou charakteristiku a zasazení jejich života a působnosti do širšího dobového kontextu.

V tomto smyslu dosáhl autor svého cíle. Nepodařilo se mu však bohužel zabránit některým tiskovým nedopatřením stejně jako několika sporným formulacím. Namátkou například: Povstání v Rerussii (s. 66); bitva u Farsály (s. 141); Lucilla, dcera Marcia Aurelia (s. 243); Anna (!) Galeria, manželka Antonina Pia (s. 159); Livius se narodil v Patavii (s. 235); Diocletianův a Konstantinův rod (s. 135); Diodóros, řecký historik z Argyriou (tamtéž); vítězství Aureliana nad Jutjundy (s. 73). Stylisticky neobratné je tvrzení, že Galba se snažil „vytáhnout stát z krize“ (s. 169), jako problematická se jeví charakteristika Domitiana nahoře na s. 139, abecedně nesprávné jsou řazena hesla Porfyrios a Poppaea Sabina na s. 310.

Ve svém celku však publikace představuje užitečnou příručku, která nabízí rychlou a ve zdůvodnitelných případech i odborně prohloubenou informaci o významných osobnostech antického starověku.

Jan Burian (Praha)

ELENA MAREČKOVÁ-ŠTOLCOVÁ A KOLEKTIV, *Latinitas medica. Lexikon nejen lékařských sentencí, citátů a rčení*.
Brno, Masarykova univerzita 2009, 912 s. ISBN 978-80-210-4758-7.

Objemná kniha, kterou připravil pod vedením docentky Masarykovy univerzity Eleny Marečkové autorský kolektiv, je největší sbírkou gnóm a rčení, která se kdy v české knižní produkci objevila, i když existují obsáhlé raně novověké sbírky přísloví, např. Blahoslavova nebo Komenského – ty se však týkají českého materiálu, a pak ovšem česko-latinská sbírka Sinapiova–Hořčíčkova, vyšlá 1678, jíž autoři recenzované knihy použili. Pod označením „kolektiv“ v titulním údaji o autorech rozumějme Hanu Reichovou, Martu Severovou a Františka Šimona, specifickým úkolem, totiž překladem latinských veršů do češtiny, byla pověřena Dana Svobodová. Všichni jsou graduovanými znalci latinského jazyka a literatury, většinou profesně spjatí s dějinami medicíny a lékařskou terminologií. Totéž platí o vědecké redaktorce knihy prof. Miladě Říhové a o specialistovi v dějinách medicíny prof. MUDr. Liboru Páčovi, který knihu před zveřejněním posoudil; nestorem a nezpochybnitelnou autoritou

latinistiky je pak další recenzent, prof. Antonín Bartoněk. Takovýto autorský kolektiv a tak kompetentní posouzení jsou zárukou solidní práce, již může nyní recenzent jen těžko cokoli vytknout.

Ke zdrojům, z nichž autoři čerpali: sahají od antických autorit a bible přes středověké gnómy a humanistické výtvory typu Erasmových *Adagií* a barokní a novověké sběratele a korpusy až k nejnovějším sbírkám latinských přísloví (Fritsch, Helfer, Kudla, ovšem též české, z nichž nejznámější a nepoužívanější je *Moudrost věků*, která vyšla roku 2002 již ve 4. vydání); stranou nezůstaly odborné tituly k dějinám lékařství nebo k antické literatuře, slovníky a encyklopedie. O těchto pramenech poučí uživatele knihy jednak seznam použitých pramenů a literatury na posledních stránkách knihy, jednak dva první rejstříky, „Citovaní autoři a díla z období antiky“ (s. 795–808) a „Citovaní autoři a díla z období po antice“ (s. 809–816). Poznamenejme, že v závěrečném seznamu pramenů jsou výjimečně uvedeni i někteří antičtí autoři včetně edice (Celsus, Galénos, Plinius), což se mi jeví nadbytečným vzhledem k tomu, že tito autoři nebyli patrně stejně jako další antické zdroje excerpováni přímo; ostatně se na ně odkazuje i v rejstříku citovaných antických autorů, stejně jako na ty, jež v seznamu pramenů nenajdeme. Uvedení elektronických zdrojů na konci seznamu pramenů a literatury (s. 909) však svědčí o tom, že autoři knihy pracovali i s původními texty, byť v elektronických verzích.

Sentence jsou uspořádány abecedně, což je uživatelsky praktické. Jakýkoli jiný způsob jejich řazení, např. tematický, by byl přinejmenším nevýhodný, protože témata a motivy se příliš prolínají a bylo by obtížné, ne-li nemožné, materiál do příslušných kapitol rozdělit a umístit. Na věcnou orientaci ale autoři nerezignovali, umožňují ji dva velmi vydatné rejstříky (s. 817–904), a to vybraných latinských slov a vybraných slov českých.

Autoři knihy stáli před nesmírnou hojností materiálu a byli nuceni rozhodovat, co do jejich výběru patří a co už nikoli: středověk vystihuje takovou situaci úslovím *Copia facit egenum*, které v recenzované knize nečteme (není kupodivu ani ve Waltherově soupisu), zato zde najdeme expresivnější, a i to se na situaci výtečně hodí, *Copia nauseam parit*, C273. Původním záměrem zde patrně bylo předložit přísloví a rčení, jež mají přímý vztah k oblasti medicíny, nakonec však, jak čteme v předmluvě prof. Říhové, „převládá názor využít široké mnohostranné pole, které leckdy souvisí s medicínou zcela těsně, jindy naopak pouze okrajově, a materiál čerpat z oblastí příbuzných i vzdálenějších.“ Bylo by snadné až lacině vytýkat knize tuto neujasněnost tematického omezení při výběru hesel. Výsledkem je tedy kniha s velmi širokým záběrem, v jejímž podtitulu se čte ono „nejen lékařských“ jako nanejvýš patřičné upozornění. Publikace může podle našeho názoru uspokojit jak uživatele z lékařské obce, tak jiné zájemce o kulturní historii.

Všechny překlady latinských textů jsou originální, ač v mnoha případech mohly být převzaty z existujících překladů římských klasiků. Rozhodnutí pro nové překlady plně schvaluji ze dvou důvodů: za prvé bývají starší překlady, zejména básníků, zastaralé, profesorské, neživotné, z estetického hlediska namnoze poplatné „lumírovské“ poetice, za druhé by se v mnoha případech pravděpodobně vytratil medicínský důraz, pro volbu citátu rozhodující. Dana Svobodová již nejednou prokázala, že lze

staré básnické texty tlumočit modernímu publiku životným jazykem, současnou češtinou, že monumentalizace, jíž je obmysleli starší překladatelé, textu ani čtenáři nemusí prospívat. O tom, před jaké problémy, některé snad dokonce neřešitelné (leoninský hexamet), staví před překladatele antická i středověká latinská poezie, ať skutečně či pouze zdánlivě časoměrná nebo zase přízvučná, podala Dana Svobodová důkladnou informaci, z níž se dobře poučí i pozorní nezasevěnci. (Těm je určena také „Poznámka k výslovnosti latiny“ na s. 20–21.)

Když jsem knihu s potěšením i užitekem pročítala, napadala mne, ovšem opětovně, pouze jedna námitka. Původ u římských autorů se v knize udává u naprosto obecných syntagmat (k medicíně ovšem vztah mohou mít), u slovních spojení, jež patří ke standardní jazykové výbavě latinského spisovatele, ba i mluvčího. To je podle mého mínění nejen zbytečné, ale dokonce nesprávné. Taková spojení sem sice patří, protože se jich asi v lékařské mluvě (a dodnes možná i mezi vzdělanci) občas užívá, ale nelze je autorsky přiřadit. Mám na mysli např.: *ab initio ad exitum* (A20 a vůbec tamtéž A15–19), *eodem die* (F74), *eo ipso* (E78), *falsa mors* (F48), *falsum putare* (F49), *fame consumptus* (F52), *fame ac siti perire* (F51), *febrim habere* (F69), *Fiat* (F111), *fortis animus* (F170), *frui vita* (F213), *hac de causa* (H12), *hoc tempore* (H82), *sub condicione* (S695), spojení s „*usque*“ (U86–95), *Vivat* (V302) a mnoho dalších podobných. Také se domnívám, že v tomto velkém knižním souboru nejsou na místě delší poučení nebo definice, které už jsou gnómičkému charakteru vzdáleny, jako je Senekovo dělení filozofie na tři části (P173, dále rovněž ze Seneky M345) nebo některé výroky týkající se lékaře („*medico*“, „*medicus*“ – např. M203, 218, 225, 233).

Kniha se může svému čtenáři nebo tomu, kdo ji pro své potěšení občas otevře, stát blízkou tím, že se v ní vedle víceméně praktických (často zajímavě alternativních) rad, varování, návodů a moralit zhusta najdou existenciálně významné výroky o lidském údělu. Jsou někdy natolik obecné, že jejich poselství bylo často vyjádřeno i jinými způsoby a v nejrůznějších žánrech, souvislostech i dobách. Tak myšlenku výroku H104 *Homini bonum non nasci aut mox nato mori* (v překladu Dany Svobodové „Pro lidi líp se nezrodit, či zemřít hned.“) čteme vyjádřeno jinými slovy mnohem dříve již u elegika Theognida a zase mnohem později u Pierre Ronsarda, a jistě by se našla ještě leckde jinde. A s překvapením jsem v knize, již zde představují, narazila na leoninské čtyřverší s číslem S749: její obsah, žalná reflexe nad jistotou smrti a nad nejistotou jejího času, místa a smyslu, je motivem básně „Smutky“ Jana Skácela (sbírka *Metličky*), a výrazové prostředky obou, středověkého veršovce a velkého českého básníka, se v tomto případě vlastně liší jen málo.

Jana Nechutová (Brno)